

Háry János

Kodály Zoltán daljátéka 4 kalandban, elő- és utójátékkal
Garay János Az obsitos c. költeménye alapján
szövegét írta Paulai Béla és Harsányi Zsolt

A mű szerkezete és helyszínei

Előjáték: a nagyabonyi csárda

1. kaland: Burkusország és Galícia határa

2. kaland: a bécsi Burg

3. kaland: a világvége

4. kaland: a bécsi Burg

Utójáték: a nagyabonyi csárda

Előjáték: a nagyabonyi csárda

Szállingóznak a csárdába a falusiak, várják, hogy megérkezzék Háry János, a vén obsitos katona, aki estefelé azzal szórakoztatja a falu népét, hogy vitézi tetteit meséli.

Amint Háry belép és leül a kecskelábú asztalhoz, mellételepszik a bíró és a deák. Előbb Burkusországról, majd Napóleonról beszélnek, a beszélgetés közben megjön Háry mesélő kedve, és elmeséli, hogyan fogta el a pusztát a franciák nagy császárával, Napóleonnal.

Íme, hogyan írja le mindezt Garay János:

*Hárman valának együtt, a potrohos bíró,
Egy obsitos vitéz, és a furfangos író;
A többi asztaloknál együtt és szerteszét,
Vidám paraszt legények itták a hegy levét.*

*Ott ültek iddoggáltak vecsernye óta már,
Keringett és fel is dőlt a bujdosó pohár;
Mátyás király sem nyert tán több éljent a Dunán,
Mint mennyit Háry János, az obsitos magán.*

*S volt is miért e nagy zaj, ez éljen-háború,
Az obsitosnak párját nem látta hat falú,*

*A szem, a száj elállott merész beszédein,
Ország-világ csodálta vitézi tettein.*

*Most is kezébe kapván az öblös meszelyest,
Kalandos életéből regét regére kezd;
Hol s merre járt, mit látott, mit tett ő s társai,
S hallgatva függtek rajta mindnyájok ajkai.*

1. kaland – Burkusország és Galícia határán

Órház áll Burkusország és Galícia¹ határán, egyik fele a „gránic” (határ) egyik oldalára, a jeges, fagyos Burkusországba, a másik a napsütötte Osztriába esik. A morcos burkus „silbak” (határőr) nem engedi át a hazafelé tartó császárnét, Mária Lujzát és kíséretét. Amíg az előkelő vendégek az órház burkus felében melegednek, a ház előtt Marci, a császári kocsis panasolja, hogy milyen idegen „maskarát” kényszerített rá a császári kamarás, és még a bajuszát is leváogatná Ebelasztin lovag, a császár kamarása.

Háry megsajnálja a szépséges császárnét, megragadja a határházat, és egyetlen rántással átlendíti a határ magyar felére. A császárné meg akarja jutalmazni a huszárt, és Bécsbe hívja testörnek. Háry eleinte húzódozik, majd miután Mária Lujza megígéri, hogy három kívánságát is teljesíti, beleegyeznek. A huszár elsőként Holló lova számára kér dupla abrakot, majd Marci kocsis számára magyar „libériát” (inasok, kocsisok, urasági szolgák formaruhája) és bajuszt kér, majd azt kéri, hogy magával vihesse a híres-nevezetes Bécs városába Örsét, eljegyzett mátkáját is.

Háry és Örzse dalra fakadnak:

*Tiszán innen, Dunán túl,
Túl a Tiszán van egy csikós nyájastul.
Kis pej lova ki van kötve,
Szúrkötéllal pokróc nélkül, gazdástul.*

¹ Galícia (nem tévesztendő össze a spanyolországi Galiciával) 1772 és az első világháború vége között a Habsburg Birodalom legészakibb tartománya volt.

*Tiszán innen, Dunán túl,
Túl a Tiszán van egy gulyás nyájastul.
Legelteti a gulyáját,
Odavárja a babáját, gyepágyra.*

Indulnának, ám a burkus silbak keserves arccal kérdi, hogy vele mi lesz, hiszen az áthúzott őrházért bajba kerül. Háry megszánja az őrt, és visszaigazítja a határra a házat, majd mindannyian Bécsbe indulnak.

2. kaland – a bécsi Burgban

Hárynak jól megy sora Bécsben: strázsameter² a Burg testőrei között. Irigye is lett, Ebelasztin lovag ármánykodik ellene, de a magyar huszárnak hatalmas pártfogója van, maga a császár leánya, Mária Lujza. Mária Lujzának tetszik Háry, violát is szakít neki a kertjéből. Ezzel felébreszti Ebelasztin kamarás féltékenységét, aki gonosz tervet eszel ki: ülj meg Háry a hírhedten vad Lucifer lovat. Háry ezt is könnyedén teljesíti, megüli, befogja, megszelidíti, kezessé teszi a megzabolázatlan táltost, így még közelebb kerül a császárlány szívéhez. Ferenc császár felesége is lejön a palotából, hogy megismerje a vitézt, aki a császár „podagrája” (köszvénye) ellen kenőcsöt is ajánl. Ekkor üti a tizenkettőt az óra, és felcsendül a harangjáték.

Örzse is feltalálta magát a császár udvarában, úgy eteti a címer kétfejű sasát és annak csibéit, mint otthon a csirkéket.

Ebelasztin lovag, aki titkon szerelmes Mária Lujzába, elmondja Örsének a viola történetét, ám Örzse bízik Háryban, tudja, hogy mátkája hűséges, és kitart mellette. Ebelasztinnak nem marad más, minthogy bosszúból háborút indít: előveszi a kabátjából Napóleon hadüzenetét, és átnyújtja a császárnak. Kitör a háború, és Háry immár kapitányként csatába indul.

² strázsamester: az örökös katonák előljárója; a mai őrmesternek megfelelő katonai tisztség

3. kaland – a világ végén

A hadsereg a világ végén táboroz, a messziben Majland tornyai látszanak, a katonák számolgatják, hány tornya van a híres városnak, és éneklük:

*Inkább nézem az abonyi kettőt,
Mint Majlandban azt a harminckettőt.*

Háry, aki a katonákkal együtt számolja a tornyokat, oly mértékben kitüntette magát a csatában, hogy már óbester³ lett. Krucifix generális nem tudja egyedül kiszelni a haditervet, ezért óbesterétől kér tanácsot. Alig beszélük meg a „plánomot”⁴, máris rájuk törnek a franciák. Háry nem fuvat riadót, nem vereti meg a rézdobot, hanem kettőt suhint kardjával, és annak szelétől a francia katonák holtan esnek össze. Megérkezik maga Napóleon, a franciák császára is a gránátosaival⁵, ám amint felismeri a híres magyar vitézt, térdre rogy, és kegyelemért esdekel. Háry elveszi a kardját, és megígérteti vele, hogy mindent jóvá tesz. Ezzel vége is a háborúnak, a franciák gyászos menetben elviszik elesett bajtársaikat, Krucifix generális pedig a hős láttán mindjárt rangot is cserél Háryval, legyen a magyar huszár a generális (tábornok), ő pedig az óbester.

Megérkezik Mária Lujza császárné is, aki a gyáva császár láttán elharározza, hogy azonnal elválék Napóleontól. A Háry által diktált békekötés után megkezdődik az áldomás. Mikor János éppen Mária Lujzával ropja a csárdást, betoppan Örzse is, aki markotányosnőként⁶ kísérte a hadsereget, hogy mátkája közelében lehessen. Háry ezután Örzsével táncol, szeretné kibékíteni mátkáját, ám ekkor Mária Lujzában támad fel az asszonyi féltékenység, és parancsot ad Örzsének: menjen vissza oda, ahonnan jött. Háry herceg lesz, az egész birodalom ura, ővé a császárlány keze is, amit visszautasítana ugyan, de Mária Lujza azzal

³ óbester: ezredes (a német Oberst szóból)

⁴ plánum: terv

⁵ gránátos: kézi hajtású gránátokkal felszerelt gyalogos katona

⁶ markotányos: katonai táborral együtt vonuló. ételt, italt, dohányt árusító személy

fenyegeti meg, hogy leugrik a világ végéről a nixbe⁷, amit egy jóérezésű magyar vitéz nem engedhet meg. Megígéri a császárlánynak, hogy elmegy vele Bécsbe, a császár elejibe, Örsének azonban odasúgja, hogy sose búsuljon, eligazít ő mindent Bécsben.

A két síró-rívó fehérnép, Mária Lujza és Örzse a nyakába csimpszkodik, és húzzák-vonják, egyik jobbra, a másik balra, ez azonban már Jánosnak is sok, kiugrik közülük, és huszárjai közé menekül, toborzóra gyújt:

*Hej, élet, be gyöngy élet,
Ennél szebb se lehet,
Csak az gyűjjön katonának,
Aki ilyet szeret!*

4. kaland – ismét Bécsben

Bécsben a császári pár nagy ebédet rendez Háry tiszteletére, amelyen még a kis főhercegek is bemutatják, mit tanultak az oskolában

*Ábécédé, rajtam kezdé,
A nagy bölcsességet,
A nagy tisztességet,
Ábécédé.*

Hárynak szánják a császárlány kezét, ő azonban idegennek érzi magát a Burgban, végül kimondja: nem kell neki a császár lánya, nem kell neki Napúleon felesége, ő csak Örsét szereti, őt akarja feleségül venni. Kéri és kikapja az obsitot⁸.

Örzse jön búcsúzni, éppen indul vissza Abonyba:

*Szegény vagyok, szegénynek születtem,
A rózsámat igazán szeretem,
Az irigyek elrabolták tőlem:
Most lett szegény igazán belőlem.*

⁷ nixbe: a semmibe

⁸ obsit: a katona elbocsátó levele, az *Abschiedsbrief*, amivel szélnek eresztették a megöszült katonákat

A hazainduló huszár még összeboronálja Mária Lujzát Ebelasztin lovaggal, és kéri a császárt, hogy *borból, búzából és békességből a magyarnak is maradjon:*

*Felszántom a császárnak udvarát,
Belévetem hazám búbaját.
Hadd tudja meg császár felsége,
Mi terem a magyar szívébe.*

Miután Bécsben mindent jól eligazított, Hány hazaindul Örszével Nagyabonyba.

Utójáték – a nagyabonyi csárdában

A csárdában az öreg obsitos befejezte a meséjét, tanúnak hívná élete párját, Örsét, de szegény felesége időközben meghalt. A falubéliek azonban biztosítják arról, hogy minden szavát elhitték tanú nélkül is. A diák még hitele jeléül nagyot tüszent a mesére.